

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Ростислава Георгиева Тодорова-Енчева
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”

относно дисертационен труд на тема

„РЕЛИГИОЗНОПЕДАГОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ ПРЕПОДАВАНЕТО НА БИБЛИЯТА В ЧАСОВЕТЕ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В ГИМНАЗИАЛНАТА СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ”

за присъждането на образователната и научна степен „доктор”

по област на висше образование 2. Хуманитарни науки,

професионално направление 2.4. Религия и теология

(Религиозна педагогика)

на **Чавдар Костадинов Спасов**

Темата за преподаването на Словото Божие в училище е винаги актуална, а намирането на иновативни методи в тази област, тяхното успешно приложение и създаването на нови педагогически модели, способни гъвкаво да се приспособяват към актуалните условия на времето, е голямо предизвикателство. Ето защо, предложената за защита дисертация е интересен и съвременен труд с научно-приложен характер, който без съмнение допринася за развитието на религиозната педагогика в България.

Дисертационният труд на Чавдар Спасов обхваща 214 страници текст и приложения към него. Структуриран е в заглавна страница, съдържание, списък със съкращения, предговор, увод, изложение в три глави, заключение и приложение с резултати от проведена анкета, както и библиография, последвана от декларация за оригиналност.

В предговора (с. 3-6) се мотивира изборът на тема на изследването и се изяснява историческата обстановка на проблема. Още тук личи сериозната ангажираност на автора с темата, личният му изследователски интерес и целеустремеността, с които подхожда към научното търсене.

Уводът (с. 7-23) представя накратко хронологията на процеса по избора на темата на дисертацията, поставя целите и задачите на изследването, очертава неговата актуалност и практическа значимост. След това се описва насочеността на дисертационното изследване и се обосновава неговият научен принос. В края на увода

дисертантът представя в сбит вид структуроопределящите и мотивационните аспекти на основната част на дисертацията и излага източниците и историографията по темата. Всички тези основни параметри на научното изследване са изложени ясно и последователно, създавайки една добра предварителна представа за насочеността, характера и приносния потенциал на дисертационния труд. Авторът и неговият научен ръководител проф. д-р Божидар Андонов успешно са подбрали темата в полето на актуалната необходимост от съвременно религиозно образование на подрастващите и умело са използвали знанията и уменията на дисертанта като дългогодишен преподавател по български език и литература. Това е довело до прецизно поставената задача на изследване да се предложи един по същество иновативен модел на преподаване на Свещеното Писание в часовете по български език и литература в гимназиалната степен на образование. В съчетание с правилно избраната методология на работа, изпълнението на посочените цели и задачи водят до резултат с научен и приложен характер – предлага се иновативен модел на преподаване на Библията, който е основан върху взаимовръзките „Библия – старобългарска литература – практическа насоченост с оглед на формирането на християнски нравствени добродетели сред подрастващите” (с. 13) и който успешно може да бъде използван в часовете по български език и литература в гимназиалната степен на образование.

Първата глава на изложението (с. 24-57) разглежда религиозно-педагогическите аспекти по темата за вярата в Бога. Тя съдържа анализ и планиране на два урока, обединени в първи тематичен кръг, с посочени конкретни педагогически научно познавателни и възпитателни задачи, заедно с очакваните резултати от всеки урок. Първият урок поставя проблема за вярата в Бога в контекста на съвременната наука, засяга се темата за значенията на понятията „светско” и „атеистично”, а във втория се използва темата за квантовата физика, за да се заинтригуват младите хора да свържат получените при изучаването на естествените науки знания с вярата в Бога, която спомага за изграждането у тях на християнски ценностни ориентири. Прегледно и ясно са представени структурата, интерпретационните техники и планирането на уроците. В заключение е изложен религиозно-педагогически анализ на проведеното обучение и възпитание на учениците по темата за вярата в Бога.

Втората глава (с. 58-171) е най-обемната част от дисертационния труд, заради сложността на учебното съдържание, което трябва да бъде структурирано и преподадено на учениците – тя разглежда религиозно-педагогическите аспекти по темата за Библията (Стар и Нов Завет). Тук се съдържа анализ и планиране на пет урока, обединени във втори

тематичен кръг, с посочени конкретни педагогически научно познавателни и възпитателни задачи, заедно с очакваните резултати от всеки урок. Първият от тях представя Стария Завет и основните библейски мотиви, вторият е посветен на Йосиф и неговите братя, третият разказва историята за спасението на еврейския народ от египетски плен и за Десетте Божии заповеди, четвъртият и петият урок са с новозаветна насоченост и засягат темата за Евангелието според св. ап. ев. Матей и Евангелието според св. ап. ев. Йоан, в съответствие с учебната програма по български език и литература, както и централната по значение тема за Христовото Възкресение. Отново присъства изложение на структурата, интерпретационните техники, планирането на уроците, религиозно-педагогическия анализ на проведеното обучение и възпитание на учениците по темата за Свещеното Писание на Стария и Новия Завет. В заключение на втория тематичен кръг уроци е описано приложението на дискусиата в извънучебно време, като средство за изучаването на библейското съдържание, за навлизане в полето на християнската етика като инструмент за възпитание в духа на християнските нравствени добродетели.

Третата глава (с. 172-190) е посветена на изучаването на старобългарската литература като естествено продължение на изучаването на Свещеното Писание. Дисертантът добре обосновава избора си на тематика със съдържанието на учебните планове и програми по български език и литература в гимназиалния етап на образование и естествения преход между библейските теми и темите за средновековните литературни произведения, поради тяхната каноничност. В тази своя част изследването представя религиозно-педагогически анализ на изучаването на произведенията от старобългарската литература „Пространното житие на св. Константин-Кирил”, „Проглас към Евангелието”, „Азбучна молитва” и „За буквите”. Дисертантът завършва главата с кратко обобщение на приложението на корелационно-дидактичния принцип в преподаването на старобългарската литература и обосновава неговата употреба в логичната последователност „библейски теми – теми от старобългарската литература – приложение в конкретните житейски ситуации” (с. 190), наложена от каноничния характер на разглежданите литературни произведения.

Заключението (с. 191-205) обосновава виждането, че поставените цели и задачи на изследването са успешно изпълнени, както и че иновативното преподаване на Свещеното Писание и старобългарската литература допринася за усвояване на необходимите знания от учениците, за формирането у тях на умения за самостоятелна

работа с конкретните текстове и подпомага тяхното възпитание в непреходните християнски нравствени ценности.

В приложението към дисертацията (с. 206-210) са представени резултатите от проведена анкета с респонденти – ученици от VIII клас. Обяснени са методологическите принципи на провеждането на анкетата, нейната структура и е представен анализът на резултатите от нея. Изводите от анкетата доказват изходната теза на дисертанта, че учениците започват да проявят по-голям интерес и към уроците, посветени на изучаването на Свещеното Писание и че този интерес се прехвърля и върху изучаваните произведения от старобългарската литература, създавайки добра основа и за обучението в следващите гимназиални класове.

След заключението е представена използваната библиография (с. 211-213) и декларацията за оригиналност на научния труд (с. 214). Прави впечатление липсата на традиционната за дисертационните трудове справка за приносния характер на изследването.

Именно липсата на обособено представяне на основните приносни моменти на дисертацията е основната формална забележка към труда. Научният и приложен характер на тази дисертация е безспорен факт, но пропусъкът на дисертанта сам да изведе основните ѝ приносни моменти накърнява представянето ѝ, размива възприятието за стойността на положения труд и неговите безспорни силни страни. Проследявайки изложението става видно, че авторът отчита като научен принос на изследването опита да бъде предложен *„един по същество различен в методологическо и педагогическо отношение модел, в който изучаването на Библията в съвременното училище придобива характеристиките на цялостен и завършен процес“* (с. 9-10). В следващите страници Чавдар Спасов излага мнението си, че научният принос на изследването трябва да се оценява по същество и да се измерва чрез *„обективни показатели, които трябва да дадат отговори на въпросите: каква е значимостта на получените резултати и какъв е (би бил) ефектът от конкретната реализация на тези резултати, от което следват и изводите относно тяхната актуалност. Ето защо считам, че предложеният иновативен модел на преподаване на Библията може да бъде успешно приложен и реализиран в часовете по български език и литература в гимназиалната степен на образование с оглед на улесняването на преподавателската дейност на учителите. Изследвани са взаимовръзките „Библия – старобългарска литература – практическа насоченост с оглед на формирането на християнски нравствени добродетели сред подрастващите“*, което дава възможност на преподавателите в горен курс да

приложат творчески този подход, което ще им помогне да изградят свой собствен модел на преподаване в зависимост от конкретните особености на учебния процес в училището, в което те преподават. Именно в това виждам и основният научен принос на настоящето изследване“ (с. 11-12)

Съгласна съм със съществуването на така обяснения от дисертанта научен принос на неговия труд, но смятам, че от цитираните две обосновки биха могли и би трябвало да се формулират, например, в три основни научни приноса:

- обосновава се необходимостта от създаване на различен в методологическо и педагогическо отношение модел, в който изучаването на Библията в съвременното училище придобива характеристиките на цялостен и завършен процес;

- предлага се иновативен модел на преподаване на Библията, който е основан върху взаимовръзките „Библия – старобългарска литература – практическа насоченост с оглед на формирането на християнски нравствени добродетели сред подрастващите“ (с. 13);

- доказва се неговото успешно прилагане в часовете по български език и литература в гимназиалната степен на образование и се обосновава потенциалът му за творчески подход към обучението, който ще помогне на преподавателите в горен курс да изградят свой собствен модел на преподаване в зависимост от конкретните особености на учебния процес.

Към забележките с формален характер трябва да бъде добавена и тази за структурата на автореферата към дисертацията (19 с.). Той е прекалено кратък и не представя по най-добрия възможен начин съдържанието и постиженията на изследването, което ощетява автора и създава неправилна представа за труда. Изключвайки заглавната му страница, съдържанието и справката за публикуваните научни статии, свързани с изследването, неговото изложение се свежда до 16 с., които практически повтарят част от увода на дисертацията „4. Структуроопределящи и мотивационни аспекти в изложението като основна част на дисертационното изследване“ (с. 13-20). Авторефератът е важен научен жанр, който, ако е изпълнен правилно, наистина служи като прегнантична версия на дисертацията, която позволява и на незапознатия с основния ѝ текст читател да добие ясна представа за нейното съдържание, за конкретиката на извършеното в нея изследване, за обективните резултати от проведения в случая педагогически експеримент. По него се и цитира есенцията на дисертацията. Неслучайно съществува традицията тази малка книжка да бъде разпространявана на дисертационната защита.

Жалко е, когато такива неголеми пропуски помрачават леко блясъка на една добре свършена работа, на един мащабен труд и на едни наистина значими резултати, които дисертантът Чавдар Спасов безспорно е постигнал. Позволявайки си да отправя тези две формални забележки, всъщност поздравявам автора за чудесното изследване, защото забележки по съществуващото му нямам. От всяка страница на тази дисертация личат искрения интерес на дисертанта към темата, неговата лична ангажираност с нея, огромният му педагогически опит, същинската му ценност като отдаден педагог, като учител с призвание и християнин с дълбока вяра. Удоволствие е да се чете стегнатият, логичен текст, написан грамотно, с вещина, която няма нужда от разпростиране в разточителни библиографски прегледи, защото тук няма слабости за прикриване.

Подчертавайки още веднъж професионализма на дисертанта Чавдар Спасов, както и значимостта на неговите постижения като преподавател, умело вплътени в настоящата дисертация, бих могла само да пожелаая българското училище да се радва на повече такива учители. Искрено се надявам авторът да намери своите последователи и съмишленици в колегията. Държа да подчертая и факта, че дисертантът притежава повече от необходимия за защита брой научни публикации, което доказва неговата изследователска компетентност.

В заключението бих искала да заявя, че считам представения дисертационен труд за много актуален, оценявам високо неговите научни приноси и гласувам с убедено „да“ за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на кандидата Чавдар Костадинов Спасов. Предлагам на членовете на уважаемото жури също да гласуват положително.

24 май 2022

Проф. д-р Ростислава Тодорова-Енчева